

Андрійчук О.І.,
старший викладач кафедри методики
викладання навчальних предметів

ПІДХОДИ ДО ТЕСТОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Серед основних завдань сучасної загальноосвітньої школи державні нормативні документи визначають виховання «національно свідомої, вільної, демократичної, життєво і соціально компетентної особистості», формування «загальнонаукової, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентностей на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво, оволодіння засобами пізнавальної і практичної діяльності» [5.].

Педагогічною наукою в цілому здійснено значний поступ у розвитку компетентнісного підходу до освіти.

У вітчизняній педагогічній науці теорію компетентностей останнім часом розробляють І. Бех, О. Пометун, Л. Сохань, А. Хуторський. Так, О. Пометун під компетентністю розуміє спеціальним шляхом структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати, і розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності. [4 ст. 15-24].

Проте орієнтація навчання на набуття ключових компетентностей потребує розв'язання проблеми оцінювання сформованості компетентності учнів, яка на сьогодні залишається не достатньо дослідженою.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники (І. Єрмаков, В. Кальней, О. Локшина, Дж. Равен, І. Фішман, Г. Цукерман, С. Шишов та ін.) складність оцінювання пояснюють тим, що компетентність не можна розуміти як суму загальнонавчальних знань та умінь, оскільки компетентність є складним багатогранним утворенням особистості, інтегрованою якістю, що ґрунтується на знаннях, вміннях, способах діяльності, ціннісних орієнтаціях учнів. Вона поєднує когнітивну, емоційну, діяльну, особистісну та соціальні складові. Критеріальною характеристикою компетентності особистості є готовність до реалізації інтегрованих складових у соціальному вимірі. Дієвість її складових при вирішенні життєвих питань і визначає успішність учня, його компетентність.

У зв'язку з цим, методики відстеження рівнів сформованості компетентності мають визначити ступінь дієвості, корисності, застосовності набутого учнем у навчанні.

Російські дослідники, [3.] відстежуючи рівні сформованості ключових компетентностей учнів, застосовують зовнішню та внутрішню оцінки. Внутрішнє оцінювання здійснюється в ході виконання проекту на підставі аналізу робочих листів проектної діяльності, спостереження за презентацією, консультаціями, груповою роботою. Зовнішня оцінка представлена стандартизованим тестом і використовується для з'ясування рівня засвоєння ключових компетентностей учнів класу, паралелі або школи в цілому. Стандартизований тест компетентності перевіряє, як зазначають автори, «діяльність, а не інформацію».

Сучасні підходи до оцінювання, пов'язані з потребами особистісно-орієнтованого характеру навчання та реального розвитку учня, потребують від учителя, насамперед, чіткого формулювання завдань оцінювання. Такими завданнями вважаються:

- показати учням, як вони досягли мети уроку;
- визначити найкращих за результатами учнів;

- стимулювати мотивацію учнів до навчання і отримання знань;
- визначити рівень здібностей учнів;
- визначити, чи є необхідність у додатковому навчанні або перенавчанні;
- поставити оцінки (в балах).

Методика оцінювання знань, умінь та навичок має відповідати меті та методиці викладання курсу.

Оцінювання результатів навчання учнів історії за програмою передбачає оцінювання засвоєних ними знань і сформованих умінь та навичок за критеріями, затвердженими Міністерством освіти та науки України, з урахуванням вимог відповідного рівня підготовки.

Оцінювання рівня сформованості компетентності учнів, за висновками Г. Савельєвої, можна здійснювати у вигляді тестової, ситуаційної, рейтингової і моніторингової моделей. Найбільш прийнятною для загальноосвітньої школи ми вважаємо тестову модель.

Теорія і практика використання предметних тестів навчальних досягнень достатньо розвинена, хоча вони постійно модифікуються та вдосконалюються. Головний напрям удосконалення цих тестів полягає в конструюванні завдань із заданими характеристиками і створенні тестів високої якості (валідності, надійності, складності, розподільної здатності, точності тощо). Тест на компетентність – це інструмент оцінювання, що визначає, чи досягнув тестований мінімуму стандартних навичок і знань, а також чи можна його переводити до наступного класу, атестувати. Але методика розробки та використання тестів для оцінювання сформованості предметної історичної компетентності учнів ще потребує додаткового глибокого вивчення. Саме цій проблемі і присвячена наша стаття.

Поняття «компетентність» по різному тлумачать сучасні дидакти та методисти. Переважна більшість з них визначають компетентність як інтегрований результат пізнавальної діяльності учня, що формується у процесі шкільної навчально-виховної взаємодії. Розрізняють загальноосвітню та загальнопредметну компетентності.

О. Пометун компетентність визначає як складну інтегровану характеристику особистості, під якою розуміється сукупність знань, умінь, навичок, ставлень, а також досвіду, що разом дає змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності [6]. Поняття «компетентність» має конкретно-історичну визначеність і може оцінюватися лише у практичній діяльності.

Комплексним показником рівня навчальних досягнень з історії вважається історична компетентність учнів – їх загальна здатність пізнавати минуле, що базується на знаннях, досвіді, здібностях, набутих завдяки навчанню. Такими компетентностями є: хронологічна – передбачає орієнтування в історичному часі; просторова – передбачає вміння орієнтування в історичному просторі; інформаційна – передбачає вміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, виявляти різні точки зору, критично аналізувати; логічна – передбачає вміння визначати і застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснень історичних фактів, явищ, процесів; аксіологічна – передбачає вміння формулювати оцінки і версії історичних подій відповідно до загальнолюдських цінностей певного часу та певної групи людей.[1]. Як показує практика, для створення тестових завдань найкраще підходить принцип поєднання складових компетентності (знань, умінь і навичок) та їх компонентів у вигляді означених вище категорій. Тобто, еволюція тестових завдань відбувається шляхом від

знань до вмінь і навичок через призму категорій історичної хронології, термінології, персоналістики, географії, джерелознавства та культурології.

Формулювання очікуваних результатів уроку – принциповий момент компетентнісного підходу до навчання на уроках історії. Щоб сприяти успішності навчання, мета уроку має висвітлювати результати діяльності на уроці учнів, а не вчителя. Реалізація цієї мети здійснюється через розвиток основних складових історичної свідомості: історичного знання та історичного мислення. Становлення першої з них (історичного знання) відбувається внаслідок накопичення знань про головні історичні факти, події та процеси, їх оцінки та інтерпретації відповідно до ustalених у певні часи цінностей як окремих людських груп, та людства в цілому. Розвиток другої (історичного мислення) пов'язане з оволодінням способами розумових дій, необхідних для осягнення минулого, сучасного і прогнозування майбутнього. Це може бути бачення: зв'язків між історичними фактами, явищами і процесами (логічне мислення), подій, явищ і процесів під різними кутами зору (критичне мислення), нових аспектів змісту або нових способів розв'язання проблем (творче мислення); співпереживання людям, які опинилися у вирі тих чи інших історичних подій (емпатійне мислення) тощо.

Існує шість категорій, що становлять зміст історичних знань: хронологія, термінологія, персоналістика, історична географія, джерелознавство, відповідно до тем, – культурологія.[7]. Виходячи з того, що вміння проявляються в процесі застосування знань, а навички – це автоматизовані вміння, то кожній категорії історичних знань відповідає категорія спеціальних історичних умінь та навичок.

На відмінну від традиційних, тестові методи дають можливість оцінити структуру знань тих, хто випробовується. Оцінці структури знань надається велике значення в працях японських тестологів, які припускають, що не так важко оцінювати об'єм, як структуру знань. Однак така задача накладає певні вимоги на відбір змісту тексту, який би забезпечував уявлення про правильну, ідеальну структуру знань.

На думку психолога Н. Гронланда, першим кроком створення тесту є формулювання його мети. На жаль, багато авторів сучасних тестів цей крок ігнорують. Але відбір змісту тесту повинен мати чітку цільову спрямованість, інакше не можна розраховувати на його високу якість. Далі слід конкретизувати загальні цілі навчання для певного розділу, теми, тобто визначити те, що повинен знати і вміти учень на даному етапі навчання з певної теми. Оскільки цілі навчання при компетентнісному підході недостатньо піддаються кількісному вимірюванню, слід встановити рівні досягнення цілей навчання, відхилення від яких сигналізує про відхилення від прогнозованої оптимальної траєкторії розвитку навчальної компетентності. Конкретизація навчальних цілей чітко виражена у стандартах та навчальних програмах з кожного предмета. Надалі розробляється план тесту. Цей крок називають розробкою специфікації тесту [2 с. 151–153.]. З цією метою найкраще використовувати двосторонню таблицю специфікацій, що пов'язує навчальні цілі із змістом курсу і конкретизує важливість кожного навчального результату. Вона забезпечує більшу гарантію високої змістовної та функціональної валідності тесту.

Валідність – комплексна характеристика тесту, що включає відомості про область досліджуваних явищ і репрезентативність використовуваної стосовно неї діагностичної процедури (Л. Бурлачук). Інакше кажучи, тест називається валідним, якщо він вимірює те, для вимірювання чого він призначений (П. Клайн). А. Анастасієв пише, що валідність тесту це поняття, яке вказує нам, що тест вимірює і наскільки гарно він це робить. На даному етапі фіксується структура, зміст перевірки і відсоткове співвідношення завдань у тесті.

Дуже важливо ввести однакові методи відбору змісту в практику роботи розробників тестів, якщо ставиться завдання оцінити якість структури знань. У цьому випадку тест

будується на основі чітко структурованого змісту, тому що завдання тестів повинні відповідати вимогам державного стандарту, який відображає ідеально плановану структуру знань.

Вимірювання рівня сформованості історичної компетентності провадиться через виявлення відповідності конкретних здатностей, сформованих в учня, відповідним процесуальним складовим предметної компетентності з історії. Доречно використовувати такий вид критеріально-орієнтованих тестів, який призначений для оцінювання частки від повного обсягу навчального матеріалу, який засвоїв учень. Передбачається, що в результаті навчання учень повинен отримати певну суму знань, умінь і навичок, що відповідають певному рівню сформованості компетентності в предметній області, що є областю змісту тесту, і умовно приймається за 100%. Тоді рівень навчальних досягнень кожного випробуваного можна відобразити у відсотку від повного обсягу області змісту тесту.

Суть педагогічних вимірювань при оцінці сформованості компетентності з історії полягає не в порівнянні рівнів навчальних досягнень окремих учнів, а у фіксації досягнення (або не досягнення) кожним учнем певного рівня.

Для визначення рівнів сформованості компетентності учнів на уроках необхідно розробити критеріальні показники, які послужать оцінкою розвитку як окремих компонентів навчальної діяльності, так і їх системи в цілому. Під критерієм нами розуміється ознака, на підставі якої можна здійснити оцінювання сформованості компонентів навчальної діяльності.

Ймовірно, на наш погляд, за деякими складовими тієї чи іншої компетентності учень може виявитися на більш високому або низькому рівні, ніж той рівень, який він демонструє в цілому. Таким чином, можна відзначити досягнення учня, основні недоліки та успіхи в засвоєнні того чи іншого способу діяльності, включаючи показники попереднього і наступного рівнів по відношенню до того, де знаходиться учень.

Подвійний ефект у формуванні навчальної компетентності досягається в даному випадку структуруванням змісту навчального матеріалу з історії з чітко позначеними результатами навчання за рахунок використання тестування для оцінювання. Таке поєднання забезпечує поглиблення пізнавальних інтересів, розвиток рефлексивних здібностей учнів, поетапну перевірку рівня сформованості навчальної компетентності, індивідуалізацію навчання, формування мотивації досягнення, а значить, створення ситуації успіху, тобто максимального досягнення поставленої мети.

Аналіз педагогічної і методичної літератури дозволив виявити окремі технологічні підходи до тестового оцінювання історичної компетентності учнів. Отримання достовірних критеріїв вимірювання історичної компетентності залишається актуальним питанням дидактики. Інколи спостерігаються ситуації, коли педагогами-дослідниками ототожнюються результати оцінювання навчальних досягнень і результати оцінювання предметної компетентності учнів.

Сьогодні триває пошук адекватних показників якості компетентнісно-орієнтованих предметних методик оцінювання, які здатні реально відобразити досліджуване явище.

Література

1. Баханов К. О. Концептуальні засади дидактичної складової концепції шкільної історичної освіти в Україні / К.О. Баханов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/238/84/>.

2. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика : Учебник для вузов / Л.Ф. Бурлачук. – СПб. : Питер, 2006. – 351 с.
3. Загребина М. Г. Тесты внешней оценки уровня сформированности ключевых компетентностей учащихся: Методическое пособие для руководителей и педагогов образовательных учреждений / М. Г. Загребина, А. Ю. Плотникова, О. В. Севостьянова, И. В. Смирнова ; под ред. И. С. Фишмана. – Вып. 2. – Самара, 2006. – 70 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112.
5. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи // Директор школи. – 2002. – № 1. – С. 11–15.
6. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18–24.
7. Островський В. Тестовий контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів з історії в контексті компетентнісного підходу / Валерій Островський // Історія в школах України. - 2010. - **№ 2**. - С. 4-13.